

Competència traductora i ensenyament de llengües estrangeres

Maribel Andreu

Laura Berenguer

Pilar Orero

Odile Ripoll¹

Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Traducció i d'Interpretació
08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

Resum

L'ensenyament de llengües estrangeres per a traductors es defineix a partir de dos paràmetres: el procés traductor i la competència traductora. Pretén desenvolupar les subcompetències que configuren la competència de transferència, que són imprescindibles per a traduir. Es tracta de les competències lingüística, textual, cultural, empàtica i instrumental. La finalitat d'aquest ensenyament serà desenvolupar aquestes competències.

Paraules clau: didàctica de llengües per a traductors, procés traductor, competència traductora.

Abstract

Teaching foreign languages for translators is defined from two parameters: translation competence and the translation process. It aims at developing the many subcompetences —linguistic, textual, cultural, empathic and instrumental— within the transfer competence, which are indispensable for translating.

Key words: language teaching for translators, translation process, translation competences.

Sumari

1. Introducció	4. Els objectius de l'ensenyament de llengües per a traductors
2. Marc teòric	5. Conclusions
3. Les característiques de la llengua estrangera per a traductors	Bibliografia

1. Components del grup de recerca GRELT («Grup de Recerca en l'Ensenyament de Llengües Estrangeres per a Traductors»).

1. Introducció

Els ensenyants de llengües estrangeres en els centres de traducció constaten sovint la manca de definició del que significa realment ensenyar llengua a alumnes de traducció. És fàcil comprovar que aquest ensenyament és diferent de l'ensenyament de llengües que s'imparteix en altres centres (en facultats de filologia, en centres com el Goethe-Institut, l'Istituto Italiano di Cultura, etc.), que tenen unes altres finalitats específiques, i diferent també, òbviament, de l'ensenyament propi de la traducció. Aquesta especificitat és determinada pel tipus d'estudiant —estudiant de traducció—, pel marc acadèmic —facultats o centres de traducció— i, sobretot, per la finalitat: preparar l'alumne per a la traducció. Aquesta finalitat obliga a prioritzar el desenvolupament d'unes habilitats davant d'altres i a definir uns objectius específics que no concorden sempre amb els objectius d'altres tipus d'ensenyament de llengües.

La finalitat de la traducció és dur a terme una operació textual que consisteix en la interpretació del sentit profund d'allò que s'expressa en el text original. En aquest procés intervenen aspectes diversos: tant factors lingüístics com pragmàtics, funcionals, interculturals o cognitius relacionats amb el mateix procés traductor, que fan de la traducció una disciplina multidimensional de gran complexitat. L'objectiu, doncs, de l'ensenyament de llengües estrangeres per a traductors hauria de ser el de preparar l'alumne perquè sigui capaç de realitzar aquesta operació textual tenint en compte tots els factors que hi intervenen i que la fan possible.

Per tal de poder definir més concretament aquest objectiu i les característiques de l'ensenyament de llengües estrangeres per a traductors convindria plantejar-se primer de tot les qüestions següents:

- 1) En primer lloc: què necessiten els estudiants de traducció dels professors de llengua estrangera? Quines habilitats cal desenvolupar, quins coneixements els són més útils per a traduir, quina metodologia convé aplicar a la classe?
- 2) En segon lloc: què necessiten els professors de traducció dels professors de llengua estrangera? Quins aspectes cal desenvolupar a la classe de llengua per tal d'alliberar el professor de traducció del tractament de qüestions que no li corresponen? Sovint els alumnes no tenen, per exemple, coneixements suficients de la gramàtica de la llengua de la qual tradueixen, i la classe de traducció es converteix, de fet, en una classe de llengua. És obvi que impartir aquests coneixements és un objectiu de la classe de llengua estrangera, però no és l'únic: desenvolupar la capacitat de comprendre un text des de la perspectiva del traductor, és a dir, la capacitat d'inferir la informació de la manera més adient, i de presuposar i localitzar els possibles problemes de traducció que presenta un text per al lector del TT, la capacitat de relacionar la llengua amb la cultura a la qual pertany, són, a tall d'exemple, alguns dels aspectes que l'estudiant pot practicar a la classe de llengua per tal que, quan s'enfronti amb un text per traduir, hagi desenvolupat ja una certa sensibilitat traductora i pugui traduir-lo adequadament.

2. Marc teòric

Per tal de dissenyar l'ensenyament de llengües per a traductors cal definir en primer lloc els referents teòrics en els quals es basa aquest ensenyament. Aquests referents es troben en tres camps teòrics diferents:

- en la lingüística;
- en la didàctica, y
- en la traductologia.

La lingüística

En el camp de la lingüística són molt diversos els corrents que poden ajudar a definir l'ensenyament de llengües per a traductors, però possiblement les aportacions de la lingüística contrastiva i de la lingüística textual són les més útils a l'hora de definir aquest ensenyament. L'anàlisi contrastiva de les llengües que proposen autors com Cartagena i Gauger (1989), García Yebra (1989) o Gil i Banús (1990) són alguns exemples d'aquest corrent.

La lingüística del text aporta, sobretot, la definició de text com a acte comunicatiu, un dels aspectes més significatius del qual és, probablement, el seu caràcter funcional (Halliday, 1985), i la determinació dels elements que li donen textura (De Beaugrande i Dressler, 1981). La coherència informativa, la cohesió estructural o l'adequació al context són alguns dels elements més importants. Un tercer aspecte interessant que cal tenir en compte són les tipologies textuales que es proposen des d'aquest corrent lingüístic (Werlich, 1976; Adam, 1990). Aplicar aquestes propostes a la classe de llengua serveix per a aprendre a diferenciar els tipus de text i a localitzar les marques textuales que els caracteritzen.

La didàctica

Per a formar futurs traductors és necessari desenvolupar certes habilitats i transmetre certs coneixements, i això ens obliga a reflexionar sobre la manera de fer-ho, per tal de facilitar l'aprenentatge de l'alumne. L'enfocament comunicatiu dels anys setanta marca el començament d'una nova etapa, en la qual es fomenta un ús actiu de la llengua i una adequació de l'ensenyament a les necessitats reals de l'alumne. Les diferents tendències posteriors, com ara els mètodes alternatius, l'enfocament intercultural, l'enfocament per tasques o l'autoaprenentatge, han anat matisant i ampliant alguns dels principis comunicatius d'aquells anys. Les aportacions més interessants d'aquests corrents en l'ensenyament de llengües per a traductors són, entre d'altres, les següents:

- Prioritzar l'aprenentatge enfront de l'ensenyament vol dir fer de l'alumne el protagonista del procés educatiu. Més que els sistemes d'ensenyar una nova llengua interessa la reflexió sobre els processos mentals que posa en marxa l'alumne per aprendre-la (Gattegno, 1972).

- Implicar l'alumne com a «persona sencera» (Rogers, 1969) partint dels seus interessos i necessitats fa possible un aprenentatge més profund i significatiu.
- Per a dominar la llengua no n'hi ha prou amb el desenvolupament de la competència gramatical. Aquesta s'ha de completar amb altres aptituds, entre les quals, la competència discursiva i la cultural són fonamentals per a una producció i comprensió adequades.
- Aprendre a través de l'acompliment de tasques o projectes facilita l'aprenentatge i augmenta la motivació de l'alumne (Nunan, 1989).
- Una metodologia que fomenti la independència i l'autonomia de l'alumne fa que aquest alumne prengui un paper més actiu davant d'allò que ha d'aprendre (Sheerin, 1989).

La traductologia

Aporta un model traductològic en el qual podem basar-nos a l'hora d'ensenyar llengües estrangeres per a traductors. Aquest model es pot definir com un model comunicatiu, funcional (Nord, 1997), multidisciplinari (Snell-Hornby, 1988), que considera la traducció com un acte comunicatiu, una operació textual entesa com una activitat del subjecte dins un context social determinat (Hatim i Mason, 1995). Això significa que es dóna una especial importància a l'anàlisi textual i que es valoren tots aquells factors que entren en joc en aquesta anàlisi: tant els elements textuais interns com, sobretot, els externs: l'emissor, la funció, el receptor, l'entorn cultural, etc. Els models d'anàlisi textual que proposen Nord (1991) i Hatim i Mason (1995) són algunes de les propostes més interessants i innovadores, ja que, tot prioritant l'aspecte funcional i pragmàtic del text, proposen també una anàlisi rigorosa de la seva estructura interna.

3. Les característiques de la llengua estrangera per a traductors

Aquest ensenyament es defineix a partir de dos paràmetres: 1) el procés traductor, i 2) la competència traductora.

El procés traductor

En aquest procés es diferencien, com afirmen els teòrics de la traducció, tres etapes:

- a) Una fase de comprensió del text original, de captació del sentit del text (Delisle, 1980).
- b) Una fase de transferència de significat (Hatim i Mason, 1995), en la qual se sintetitza, s'associa, es dedueix, s'analitza i s'elabora mentalment allò que s'expressa en el text original. També en aquesta fase s'elaboren les estratègies, es defineixen els objectius i es dissenya el projecte traductor més adequat a l'encàrrec de traducció (Hurtado, 1999; Presas, 2000).
- c) Una fase de reexpressió del text en la llengua d'arribada.

La llengua estrangera per a traductors pretén incidir en les dues primeres fases del procés traductor, és a dir, en la comprensió del text original i en la preparació de l'alumne per tal que sigui capaç de captar i d'interpretar-ne el sentit.²

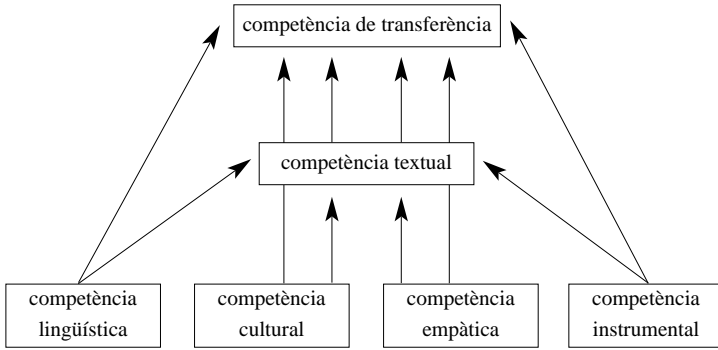
La competència traductora

Aquest concepte defineix la capacitat de saber traduir, és a dir, la capacitat de realitzar les operacions descrites anteriorment. Aquesta competència és formada per una sèrie de subcompetències que la fan possible, i que bàsicament són les següents:

- a) La competència lingüística, és a dir, el coneixement de l'estructura de les llengües de treball.
- b) La competència textual, és a dir, la capacitat de comprendre el text en la seva totalitat i d'analitzar tots els factors que el componen.
- c) La competència cultural, és a dir, la capacitat de captar la dimensió semiòtica de la llengua i d'analitzar els marcadors culturals que figuren en el text.
- d) La competència empàtica respecte al fet traductor, és a dir, una sèrie de facultats cognitives, com la memòria, l'atenció, la creativitat, o el raonament lògic, i unes actituds psicològiques, com la curiositat intel·lectual o l'esperit crític, vers el text que cal traduir.
- e) La competència instrumental, és a dir, la capacitat de manejar les fonts de documentació adequades i de saber cercar la informació que es necessiti allà on es trobi.
- f) La competència de transferència, que és la competència central, i que integra totes les altres. Es tracta, com afirma PACTE (2000), de la capacitat de recórrer el procés de transferència des del text original a l'elaboració de la traducció, és a dir, de saber comprendre el text original i expressar-lo en la llengua d'arribada segons la finalitat de la traducció i les característiques del destinatari.³

L'ensenyament de llengües estrangeres per a traductors es caracteritza pel desenvolupament de les quatre primeres competències descrites, que envolten i fan possible la competència de transferència, considerada com el nucli de la competència traductora (quadre 1).

2. Es pren com a referent la traducció directa, és a dir, la traducció de la llengua estrangera a la primera llengua. Aquesta és l'especialitat usual de l'alumne de traducció i la que practicarà majoritàriament en el mercat laboral actual.
3. PACTE distingeix, a més, dues altres competències: *la competència psicofisiològica*, que defineix les habilitats de lectura i escriptura, les facultats de memòria, atenció, etc, i *la competència estratègica*, definida com els procediments individuals utilitzats per a resoldre problemes trobats en el desenvolupament del procés traductor. Serveix per a detectar problemes, reparar errors, prendre decisions, etc.

Quadre 1.

4. Els objectius de l'ensenyament de llengües estrangeres per a traductors

L'objectiu d'aquest ensenyament és preparar l'alumne per tal que tingui uns coneixements actius i passius de la llengua estrangera suficients per a poder entendre i traduir un text, i tan profunds i complets com la seva futura professió ho requereixi. Aquest objectiu es concreta en una sèrie d'objectius específics que reflecteixen les competències a les quals hem fet referència:

- Objectiu 1: desenvolupar la competència lingüística.
- Objectiu 2: fomentar la competència textual.
- Objectiu 3: promoure la competència cultural i fer de l'alumne un expert en llengua i també en la cultura en la qual aquesta es troba immersa.
- Objectiu 4: desenvolupar la competència empàtica.
- Objectiu 5: augmentar la competència instrumental.
- Objectiu 6: sensibilitzar l'alumne per a l'activitat traductora. Es tracta d'un objectiu que complementa els anteriors i que pretén atansar l'alumne al món de la traducció tot tematitzant a classe aspectes diversos de l'activitat traductora.

Objectiu 1: desenvolupar la competència lingüística

Significa estudiar l'estructura de la llengua estrangera, i fer-ho des d'una perspectiva contrastiva, prenent com a referència la primera llengua de l'alumne. Consisteix a sistematitzar les dificultats més usuals en l'aprenentatge de la llengua, per tal d'evitar els errors i les interferències en els àmbits lèxic, morfosintàctic i textual. És especialment interessant el tractament contrastiu de les convencions d'escriptura, dels noms propis de persones, institucions i organitzacions, dels càrrecs oficials, les referències culturals i polítiques, el tractament de les xifres i les dates, els compostos *ad hoc* que no figuren en el diccionari (en el cas, p. e., de l'alemany), els aspectes de puntuació, de l'ús de majúscules i minúscules o de les sigles i les

abreviatures, la polisèmia, els falsos amics, les figures estilístiques, els localismes. És de gran utilitat el tractament a classe dels diferents tipus textuais (narratius, descriptius, conceptuals, argumentatius, instructius i operatius) i dels gèneres des d'aquesta perspectiva contrastiva.

Objectiu 2: fomentar la competència textual

Aquest objectiu és especialment important per al futur traductor. Desenvolupar aquesta faceta a classe significa centrar-se fonamentalment en dues qüestions:

- a) Desenvolupar estratègies de lectura, tot utilitzant tècniques que afavoreixin la dinamització dels esquemes cognitius de l'alumne per tal que sigui capaç d'orientar-se en la lectura del text i anticipar possibles continguts, i pugui reconèixer el format que envolta el text i el caracteritza. Les diferents tècniques de lectura, com poden ser la lectura extensiva, la lectura explorativa i la lectura intensiva són complementàries i poden utilitzar-se en diferents fases del procés de comprensió del text.
- b) Aplicar una anàlisi textual que comprengui tots els factors significatius per a la traducció: identificar el tipus de text de què es tracta i la seva funció, captar el sentit dels implícits, reconèixer els elements cohesionadors o localitzar i diagnosticar els problemes de traducció que presenta són, a tall d'exemple, alguns dels factors que s'ha de tenir en compte.

Per tant, els models d'anàlisi textual haurien d'incloure bàsicament tres aspectes (Berenguer, 1999) (quadre 2):

- 1) L'anàlisi dels factors extratextuals, és a dir, les dimensions pragmàtica i semiòtica del text.
- 2) L'observació dels factors intratextuals, és a dir, sobretot, la cohesió, la progressió temàtica i la coherència textual.
- 3) La detecció dels problemes de traducció, és a dir, localitzar i diagnosticar els possibles problemes de traducció —de tipus pragmàtic, interlingual, intercultural, etc.— i reflexionar sobre les estratègies més adients per a solucionar-los.

Objectiu 3: promoure la competència cultural

Significa desenvolupar la capacitat de l'alumne per a relacionar la llengua amb el seu context sociocultural, és a dir, entendre la llengua com a vehicle a través del qual es manifesta la cultura i el comportament social dels seus parlants. Per a desenvolupar aquesta competència cal tenir en compte tres aspectes:

- 1) La conveniència de tractar la llengua en la seva globalitat en clau semiòtica, i tractar ambdós aspectes, és a dir, la llengua i la cultura, de forma conjunta. L'anàlisi de la llengua i de les seves estructures lingüístiques —en el pla lèxic, morfosintàctic i textual— des d'aquesta perspectiva semiòtica permetrà reflexionar sobre els continguts culturals i socials que s'expressen a través d'ella.

---

1. Els factors contextuals

- a) La dimensió pragmàtica:
- emissor: — informació general sobre l'emissor: biografia significativa, ideologia, etc.
    - idiolecte
    - dialecte: zona geogràfica, grup social, època
  - receptor: — receptor del text original
    - receptor del text d'arribada (definit mitjançant l'encàrrec de traducció)
  - informació específica sobre el text:
    - tipus de text, funció, finalitat, lloc, temps, etc.
    - registre:
      - camp o tema
      - mode: escrit per a ser llegit, per a ser escoltat, etc.
      - tenor: formal, informal, espontani, no espontani, etc.
    - intencions comunicatives
    - implicatures i inferències
- b) La dimensió semiòtica:
- gènere
  - connotacions
  - referències i al·lusions, etc.
-

2. Els factors intratextuals

- Anàlisi del text:
    - cohesió i progressió temàtica
    - coherència conceptual
-

3. Els problemes de traducció

- Localitzar i diagnosticar els problemes de traducció
  - Analitzar-ne l'origen
  - Reflexionar sobre les estratègies per a solucionar-los
-

Quadre 2. Model d'anàlisi textual per a la traducció. Aquest model s'inspira en els principis metodològics de Nord (1991) i Hatim i Mason (1995).

- 2) L'interès de considerar la llengua i la cultura de forma contrastiva, prenent com a punt de referència la primera llengua de l'alumne.
- 3) La conveniència de localitzar i interpretar les marques culturals, és a dir, aquells aspectes especialment connotats que trobem en els textos, com poden ser les al·lusions, les referències o el fenomen de la intertextualitat, per tal que l'alumne sigui capaç de reflexionar sobre els problemes que aquestes referències culturals generen per al traductor, i sobre quines opcions té a l'abast per a transmetre aquests continguts en la llengua d'arribada.

Objectiu 4: desenvolupar la competència empàtica

Significa exercitar unes determinades actituds i facultats cognitives respecte al text que n'afavoreixin la comprensió i la interpretació des del punt de vista de la traducció, com poden ser, a tall d'exemple, la memòria, la capacitat d'anàlisi i de síntesi, el raonament lògic, el deductiu i l'inductiu, la creativitat, el rigor, l'esperit crític, etc. Consisteix a integrar a classe «l'aprendre a aprendre» (Königs, 1994) proposat des del corrent metodològic anomenat autoaprenentatge, tot fent conscient l'alumne d'una sèrie d'operacions cognitives que intervenen en les diferents fases del procés traductor. El ventall de possibilitats pot ser molt ampli. Pot tractar-se de tasques per a desenvolupar la memòria operativa (García Madruga, 1999) en la lectura de textos; exercicis per a analitzar el fenomen de les inferències i el de la representació semàntica dels continguts textuals a partir de models psicolingüístics diversos (p.e. els *scenes-frames* de Fillmore, 1977); tasques per a desenvolupar el pensament lateral (De Bono, 1970), per prendre consciència del fenomen de la creativitat i de les seves diverses fases (Kusssmaul, 1995), o pràctiques per a fomentar la capacitat d'associació de l'alumne.

Objectiu 5: augmentar la competència instrumental

Significa desenvolupar la capacitat de l'alumne per a utilitzar les fonts bibliogràfiques de la forma més adequada per a la comprensió i la interpretació dels textos. Això vol dir familiaritzar-lo tant amb l'ús d'enciclopèdies i de diccionaris bil·lingües, monolingües i temàtics, com amb les noves tecnologies. Els principis de l'enfocament per tasques (Nunan, 1989) poden ser de gran utilitat per a organitzar projectes de recerca de documentació dins i fora de l'aula: buscar i recopilar textos paral·lels; elaborar dossiers de fonts de documentació; classificar les fonts de documentació (revistes especialitzades, catàlegs, contactes amb empreses, etc.); organitzar una «textoteca» (Vienne, 2000), en la qual l'alumne catalogui la informació rebuda a través d'Internet i l'emmagatzemi per a consultes futures.

Objectiu 6: sensibilitzar l'alumne per a l'activitat traductora

Significa apropar l'alumne a l'activitat traductora, tot prenent diferents aspectes relacionats amb la traducció com a tema de debat a classe:

- el procés traductor i dels diferents corrents traductològics actuals;
- problemes de traducció;
- la crítica de traduccions, fent una crítica raonada i objectiva de traduccions;
- aspectes relacionats amb la pràctica professional i els estudis: respecte al mercat laboral, als diversos centres de traducció europeus, a les sortides professionals o a les diferents associacions d'estudiants i de traductors professionals, etc.

Acostar el món de la traducció a la classe de llengua per mitjà d'aquests tipus de debats a classe serveix també per a desenvolupar l'expressió i la comprensió de

l'alumne en la segona llengua, i pot augmentar la seva motivació i implicació en la classe.

5. Conclusions

En l'ensenyament de llengües estrangeres per a traductors es constata una manca important de definició dels continguts, els objectius i les línies metodològiques, i també un buit teòric que es reflecteix en l'escassa bibliografia de què actualment es disposa. Aquest ensenyament es pot definir a partir del procés traductor, ja que pretén desenvolupar la capacitat de comprensió del text original i la competència traductora tot exercitant les subcompetències més significatives que envolten i fan possible la competència de transferència, definida com la capacitat de recórrer el procés traductor de la forma adequada: les competències lingüística, textual, cultural, empàtica i instrumental. L'objectiu d'aquest ensenyament serà, doncs, desenvolupar aquestes competències.

Bibliografia

- ADAM, J.M. (1990). *Eléments de linguistique textuelle*. Brussel·les: Mardaga.
- ANDREU, M.; ORERO, P. (en premsa). «La enseñanza de segundas lenguas para traductores: una asignatura pendiente». *Actas de las III Jornadas sobre la Formación y la Profesión del Traductor e Intérprete*. Villaviciosa de Odón (Madrid): Universidad Europea-CEES.
- BEAUGRANDE, R.A. de; DRESSLER, W. (1981). *Einführung in die Textlinguistik*. Tubinga: Niemeyer.
- BERENGUER, L. (1999). «Cómo preparar la traducción en la clase de lenguas extranjeras». *Quaderns. Revista de Traducció* 4, p. 135-150.
- BONO, E. de (1970). *Lateral Thinking. A Textbook of Creativity*. Londres: Ward Lock Educational.
- CARTAGENA, N.; GAUGER, H.M. (1989). *Vergleichende Grammatik Spanisch-Deutsch*. Mannheim: Duden.
- DELISLE, J. (1980). *L'analyse du discours comme méthode de traduction*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- FILLMORE, Ch. (1977). «Scenes and Frames Semantics». A ZAMPOLLI, A. (ed.). *Linguistic Structures Processing*. Amsterdam: North Holland, p. 55-88.
- GARCÍA MADRUGA, J.A. et.al. (1999). *Comprensión lectora y memoria operativa*. Barcelona: Paidós.
- GARCÍA YEBRA, V. (1989). *Teoría y práctica de la traducción*. Madrid: Gredos.
- GATTEGNO, C. (1972). *Teaching Foreign Languages in Schools*. Nova York: Educational Solutions.
- GIL, A.; BANUS, E. (1990). *Kommentierte Übersetzungen Deutsch-Spanisch*. Bonn: Romanistischer Verlag.
- HALLIDAY, M.A.K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. Londres: Arnold.
- HATIM, B.; MASON, I. (1995). *Teoría de la traducción*. Barcelona: Ariel.
- HURTADO, A. (1999). «La competencia traductora y su adquisición. Un modelo holístico y dinámico». *Perspectives: Studies in Translatology*, 7/2, p. 177-188.
- (ed.) (1999). *Enseñar a traducir*. Madrid: Edelsa.

- KÖNIGS, F.G. (1994). «Psycholinguistische und didaktische Aspekte der Übersetzer- und Dolmetscherausbildung». A GOETHE-INSTITUT (ed.). *Dolmetscher- und Übersetzer- Ausbildung*. Munic: Goethe-Institut, p. 116-136
- KUSSMAUL, P. (1995). *Training the Translator*. Amsterdam: Benjamins.
- MÜLLER, B.D. *et al.* (1993). *Autonomes und partnerschaftliches Lernen*. Berlín: Langenscheidt.
- NORD, Ch. (1991). *Textanalyse und Übersetzen*. Heidelberg: Groos.
- (1997). *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome.
- NUNAN, D. (1989). *Designing Tasks for the Communicative Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PACTE (2000). «Acquiring Translation Competence: Hypotheses and Methodological Problems in a Research Project». A BEEBY, A.; ENSINGER, D.; PRESAS, M. (ed.). *Investigating Translation*. Amsterdam: Benjamins, p. 99-106.
- PRESAS, M.L. (2000). «Bilingual Competence and Translation Competence». A SCHÄFFNER, C.; ADAB, B. (ed.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: Benjamins, p. 19-31.
- ROGERS, C. (1969). *Freedom to Learn*. Columbus: Merrill Pub.
- SHEERIN, S. (1989). *Self-Access*. Oxford: Oxford University Press.
- SNELL-HORNBY, M. (1988). «Übersetzen, Sprache und Kultur». A SNELL-HORNBY, M. (ed.). *Übersetzungswissenschaft-eine Neuorientierung*. Tübinga: Francke, p. 9-29.
- VIENNE, W. (2000). «Which Competences Should We Teach to Future translators and How?». A SCHÄFFNER, C.; ADAB, B. (ed.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: Benjamins, p. 91-100.
- WERLICH, E. (1976). *A Text Grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.